

essu

Octavian
PALER

Don Quijote în Est

Octavian PALER

Don Quijote în Est

POLIROM
2017

În colecția mea și a confruentării

Cuprins

Într-o sală de așteptare	7
O mică „nebunie“	27
Cel care rămâne	36
Estul sălbatec	42
Între două mituri	53
A treia Romă	63
Dreptii	71
Şanse ratate	85
Probabil, și iluziile îmbătrânesc	103
Mai e posibil un dialog Est-Vest?	114
Primum vivere	125
Luminile de poziție	142
Filosofia supraviețuirii	152
Vina intelectualilor	170
Acrobația ca boală	183
Hotel „Tranzit“	196
Dictatura celebrității	205
Un „nebun patentat“	213
Marea sfidare	220
Don Quijote putea fi român?	230
Judecata de acum	256
Între două lumi	262
Noapte bună, Europa	269
Fascinația degradării	273
Dreptul de a uita	283
Sfărșitul ideologilor	287

Într-o sală de așteptare

Mă aflu în imensul aeroport din New York, e aproape amiază, stau, cu bagajele lângă mine, pe un scaun mai retras, și-mi spun, poate dintr-un complex de provincial, că trăim într-un paradox aproape perpetuu azi. Lumea se umple cu „săli de așteptare”, în vreme ce se grăbește din ce în ce mai mult. Altădată, înainte de apariția trenurilor și avioanelor, nu existau săli de așteptare. În schimb, famosul *festina lente*, al romanilor, încă mai avea un înțeles. Dovadă că a fost preluat în diverse limbi. *Hâtez-vous lentement*, sună un vers celebru din Boileau. *Eile mit Weile*, au zis germanii. Iar noi: „Graba strică treaba“. Dar apariția sălilor de așteptare a fost un semn că omenirea nu mai e dispusă să se grăbească încet. Alergăm între naștere și moarte. Ne-a cuprins o nevroză a nerăbdării care ne face să ne simțim, uneori, pe scaunele sălilor de așteptare, ca într-o cușcă.

Într-un fel, sunt atins și eu de acest morb, chiar dacă, în alte privințe, mă dovedesc un retrograd. N-am mai avut răbdare să stau la hotel, deși camera era plătită până la ora douăsprezece, mi-am luat valizele și am venit la aeroport. Mă temeam de traficul newyorkez. Mi-am zis că e mai prudent s-o pornesc din vreme, să nu risc vreun ambuteiaj. Sau, cine

știe, poate că atât mi-a rămas din înțelepciunea țăranilor din satul copilăriei mele care se duceau la gară cu multe ceasuri înainte pentru a fi siguri că nu vor pierde trenul. Acum îmi pare rău că m-am grăbit și trebuie să mă înarmeze cu răbdare. Mai sunt vreo cinci ore până la plecarea avionului spre București și, cum punctualitatea nu face parte dintre calitățile românești, acest răgaz poate spori și mai mult cu ajutorul Tarom-ului. Funcționarul american pe care l-am întrebat, mai adineaori, când vor fi primite bagajele pentru cursa Tarom a zâmbit cu tâlc. S-ar părea că începem să fim cunoscuți exclusiv prin defectele noastre.

Ceea ce ar fi, totuși, un progres, dacă mă gândesc la sondajul de opinie făcut pe Broadway, de corespondentul unui ziar românesc, din care rezultă că strada americană nu știe, de fapt, mai nimic despre noi. Cel mult, a auzit de legenda sinistră a lui Dracula, de „un general sau un președinte dement care a sfârșit prin a fi împușcat“, acesta fiind Ceaușescu, sau de mititei și sărmăluțe. În rest, răspunsurile date la întrebarea „ce știți despre români și despre România?“ mi-au provocat o stare care oscila între disperare și umilință. Unii ne-au plasat prin America de Sud, iar alții aflau cu acel prilej că existăm. Un polițist a stat o clipă pe gânduri, încurcat, după care a zis, pe jumătate glumind, pe jumătate serios: „O luați pe prima stradă la dreapta, vă duceți la aeroport, vă urcați în avion, coborâți în Europa și mai întrebați“. Să râzi? Să plângi? Nu credeam că ignoranța americanilor, în ce ne privește, e atât de mare. Si noi care, la sfârșitul celui de-al doilea

război mondial, i-am așteptat, ani la rând, să ne vină în ajutor! Eram convinși că nu-l vor lăsa pe Stalin să pună stăpânire pe noi. Bietul tata a murit fără să afle că americanii nici nu știau prea bine unde ne găseam noi.

Cu ce gânduri mă despart de America? Într-o seară, în Florida, am trecut printr-o spaimă care altora li se poate părea stupidă. Eram la St. Petersburg. Găsisem muzeul „Dali“ abia la ora închiderii, după ce amețisem în mașină din pricina căutărilor infructuoase, și am pornit-o înapoi spre Tampa. Deodată, am avut senzația că ne învârteam printr-un labirint care nu se mai termina. Casele cochete, cu un singur etaj sau doar cu parter, vopsite în culori pastelate, care, în mod normal, trebuiau să-mi dea impresia unui fericit antiorăș, lipsit de nevrozele metropolelor moderne, au ajuns să-mi pară, prin infinita lor multiplicare, pe spații de neimaginat în Europa, ca făcând parte dintr-un peisaj aproape abisal. Ceea ce nu mi s-a întâmplat la New York, lângă zgârie-nori, mi s-a întâmplat în acel „sat“ monstruos ca întindere, parcă fără început și fără sfârșit, în care ne afundam ca într-o mlaștină elegantă. Am intrat în panică. Nimenei nu mergea pe jos, condiția de pieton fiind, practic, suprimată din cauza distanțelor. Un motiv în plus ca aceste distanțe să mi se pară neomenesci. La un moment dat, m-am simțit ca un disc stricat care se va învârti până ce se va rupe arcul. Eram conștient că sensibilitatea mea conservatoare îmi juca o festă, de aceea nici n-am vorbit cuiva despre faptul că, în acele clipe, până și jungla mi se părea mai logică. Orice american s-ar fi uitat la mine

lung. Și pe bună dreptate. Asemenea reacții nu sunt firești, oricât m-aș strădui eu să le explic. Una e să te simți într-un aeroport, ca acesta, în pântecul unei balene și alta să te sperii de un oraș ca St. Petersburg sau Los Angeles, fiindcă ies din ceea ce m-am obișnuit eu să consider „oraș“.

Și, totuși, n-aș zice că mă număr printre europenii care antipatizează America. E vorba de o incompatibilitate, de fapt. Eu nu pot iubi decât orașe ca Florența sau ca Aix-en-Provence. Ori Făgărașul, din adolescența mea. Am nevoie de o ambianță care să nu mă anihileze, fie prin prea multă singurătate, fie prin prea puțină. La New York, au fost momente când m-am simțit ca un barbar într-o Româ super-tehnicizată, dar n-am avut, în genere, impulsuri de frondă. Cel mult, mi-am permis mica răutate de a le sugera unor bravi americani că, în America, istoria se află la nivelul albumelor de familie. Deschizi un album, vezi străbunicii unui american și cu asta ai ajuns aproape de începutul istoriei Americii. Cuiva care mi-a vorbit despre iluziile americanului obișnuit i-am mărturisit, cu o ironie involuntară, că eu nu reușesc să mi-l închipui pe Don Quijote, aici, altfel decât ca parodie, în costum de cowboy, amuzând spectatorii la un rodeo, sau ajutat de societățile filantropice care se ocupă de vagabonzi și de idealisti ratați. America are o excelentă intuiție a valorii reușitelor. Îi lipsește, însă, cu desăvârșire, intuiția valorii eșecurilor, din care pricină progresul este aici mult mai la îndemână decât măreția, iar Don Quijote, sunt aproape sigur, n-ar avea sanse să fie înțeles. Interlocutorul meu mi-a amintit că prin America bântuie misionarii

Respect pentru oameni și cărti

ca altădată căutătorii de aur. E adevărat, dar acești misionari „modernizați“ se folosesc de stații de amplificare sau de studiourile de televiziune, au nevoie de impresari, nu de scutieri, și nu se bat cu morile de vânt.

Dincolo de aceste răutăți mărunte n-am mers. Nu e genul meu să dau cu tifla. Și de ce aș face-o? Nu vreau să fiu ipocrit, mi-ar plăcea să am și eu un cont la bancă, o casă frumoasă și un automobil bun, din care să nu curgă piesele, ca din al meu. Nu disprețuiesc câtuși de puțin bucuriile „vulgare“, legate de confort, de atrbutele civilizației. Problema e alta. Îmi e greu să mă împac cu un anumit cult al reușitei, al succesului, care transformă în „afacere“ totul, prietenia, cultura, conversațiile zilnice. Mă îndoiesc că, în accepțiunea pe care i-o dau pragmaticii, „a reuși“ înseamnă, cu adevărat, a da existenței un sens. Pot pricepe că filosofia celebrului *time is money* a creat prospătatea Americii, dar înțeleg mult mai bine filosofia hamalului care, într-o dimineață, în gară la Napoli, când l-am rugat să-mi ducă valizele, mi-a răspuns zâmbind: „Nu, domnule, azi am mâncat“. Cu lipsa mea de spirit practic nici nu e de mirare, de altfel. Ceea ce nu înseamnă, Doamne ferește, că aș fi contra prosperității! Atât ar mai trebui ca, în mizeria de la noi, să susțin că ar fi cazul să ne ferim de pericolul de a trăi bine, pentru a ne apăra de o opulentă găunoasă. Ar suna ca o necuvintă. Dacă Occidentul e preoccupat mai mult de combaterea colesterolului decât de combaterea egoismului, nu rezultă de aici că de vină este bunăstarea și că noi avem motive să fim satisfăcuți de șansa de a o duce mizerabil.

Ce-ar fi să cauț biroul Tarom-ului?... Nu, e mult prea devreme... Sau să mă descotoroșesc de valize, ca să pot da o raită prin aeroport? Mai casc gura, trece timpul, îmi cheltuiesc ultimii dolari. Mai am cincizeci pe care i-am păstrat pentru orice eventualitate... Asta îmi aduce aminte de o întâmplare veche, oribilă, legată de singura călătorie pe care am făcut-o împreună cu fiul meu. Fusesem invitat la Congresul presei italiene și m-am zbătut să-i ofer și lui ocazia de a merge, pentru câteva zile, în străinătate. Era în 1974, spre sfârșitul verii. Congresul avea loc la Rimini. Ca să reușim să ne descurcăm acolo, am cumpărat „la negru” cincizeci de dolari. Am plecat cu ei. Nu știam că era interzis să ai bani străini. La frontieră, vameșul m-a întrebat: „Aveți valută?”. „Da, am.” Și i-am arătat cei cincizeci de dolari. „Adeverință aveți?”, a continuat vameșul. „Ce adeverință?“ „Că aveți dreptul să dețineți acești bani.“ „Dar sunt ai mei...“, i-am spus, de parcă eram căzut din lună și nu pricepeam de ce-mi trebuia adeverință pentru un ban ce-mi aparținea. Modul meu cam aerian de a trece prin viață (nimeni nu m-a crezut atunci că ignoram, într-adevăr, dispozițiile) mi-a jucat un renghi urât. „Mi-au rămas dintr-o altă călătorie“, am mințit. Am înțeles în cele din urmă în ce capcană căzusem, dar era prea târziu. Vameșul ne-a poftit, pe mine și pe fiul meu, să coborâm din tren. A trebuit să ne supunem, să pierdem biletele pentru vagonul de dormit și să așteptăm până seara când, după lungi ezitări, vameșii ne-au restituit pașapoartele, confiscându-mi cei cincizeci de dolari. Eram convins că fusesem „prădat“ și eram decis să protestez la întoarcere

împotriva tratamentului umilitor la care fusesem supus, dar după ce am revenit în București m-am trezit convocat la Direcția Generală a Vămilor unde un ofițer de Securitate mi-a pus câteva întrebări în legătură cu blestemata sumă de cincizeci de dolari, apoi mi-a zis, sec, că serviciul vamal de la Curtici a greșit lăsându-ne să ne continuăm călătoria și că voi fi trimis în judecată pentru detinere ilegală de valută. Până la urmă, am fost fericit că am scăpat de proces...

Renunț la idee. Am depășit faza când mă uitam în vitrine, calculându-mi, în gând, puținii dolari din buzunar. Și, apoi, ajung și la noi azi mărfuri străine, chiar dacă multe provin din mahalalele Occidentului. Mai bine stau aici. Mă deranjează perspectiva de a porni cu valizele în căutarea unui depozit de bagaje. Sunt nu numai ne-modern, ci și comod...

Un fost bucureștean, șofer de taxi la New York acum, pe care l-am cunoscut la o întâlnire a românilor, a trecut pe aici și mi-a spus, grăbit, că „e o problemă, se pare“ cu avionul ce trebuia să vină de la București. „Un accident?“ „Doamne ferește.“ „Sau n-a plecat la vreme din București?“ Nu știa. A aflat doar că avionul nu va sosi la ora normală.

Sper să nu fie nimic rău. Cât privește prelungirea așteptării... asta e, ce pot să fac? Și, în definitiv, așteptarea intră în stilul nostru de viață. Dacă orarul nu e respectat, un occidental se enervează, se înfurie, se plângе că n-are timp de pierdut, amenință. Îi lipsește resemnarea orientală care pe noi ne ajută să vârâm orice în destin și să ne simțim într-o sală de așteptare ca într-o locuință provizorie.

În optica noastră, timpul nu e al nimănuia. Nici măcar al zeilor. Îl pierdem cu sentimentul că n-avem încotro. Și, hotărât lucru, nu ne plăcăsim la fel în Est și în Vest... Apoi, de o jumătate de secol, istoria însăși e pentru noi o sală de aşteptare. Mai întâi, am aşteptat să vină americanii, fără să ne gândim că Occidentul era obosit de războiul cu Hitler, nu ținea să înceapă unul cu Stalin, nu mai avea energie decât pentru un „război rece“. După aceea, am aşteptat să moară Stalin. Pe urmă, am aşteptat să moară Ceaușescu. Acum aşteptăm să ieşim din debandada post-totalitară. Așa că suntem obișnuiți să aşteptăm. Ne-am făcut o bună educație, în această privință. Probabil, e singurul lucru pe care-l știm bine, să aşteptăm și să ne mințim.

Ar trebui, totuși, să încerc să aflu ceva mai precis. O voi ruga pe doamna de alături să aibă grijă, puțin, de bagajele mele.

Avionul a aterizat forțat în Islanda. Sau în Irlanda. N-am înțeles bine. „Dar mai vine?“ „Cred că da“, mi-a răspuns, evaziv, negresa de la *Informații*. „Când?“ „Nu știu, domnule. Sorry.“ N-ar fi exclus să-mi petrec noaptea aici, căci nu mai am bani pentru o cameră la hotel. Cincizeci de dolari nu-s destui.

Când am venit în America, în urmă cu trei luni, mi-am închipuit că, depărtându-mă de România, îmi voi găsi o brumă de detașare de care aș avea foarte mare nevoie. N-am făcut decât să mă conving de rezistența unor obsesii. Și iată-mă acum, într-un aeropost, mare el însuși cât un oraș, unde viața seamănă cu o bandă rulantă, gândindu-mă cu

Respect pentru oameni și cărți.

un sentimentalism idiot la cainii vagabonzi din București, la gropile care te împiedică, la noi, să umbli cu capul în nori sau la șoferii care te înjură, din nimic, greu de egalat în mitocanie. Depărțarea dă chiar prafului de pe străzile noastre ceva aparte. Tandru, aș zice, dacă nu m-aș teme că sună ridicol. Oricum, numai acolo decepțiile și singurătatea mea au un sens. Altundeva, ele nu înseamnă nimic.

Poate că, în genere, noi români nu prea avem vocație de emigranți. Am cunoscut în America români plecați din România de o jumătate de secol care nu s-au vindecat de nostalgiei nici acum. Întreabă mereu, pe origine vine din București, „ce mai e pe-acasă?“. Nu mai au pe nimeni în țară, decât, cel mult, rude îndepărtați și, eventual, câțiva foști colegi, bătrâni acum, dar trăiesc mai departe cu un fel de ochi, nevăzut, în ceafă. S-ar zice că paradisul pierdut al copilăriei e pentru noi o temniță din care nu putem evada. Sau, dacă se întâmplă să-o facem, avem nostalgia închisorii. Memoria nu e, în cazul nostru, un bagaj pe care-l lași la prima garderobă.

O explicație ar fi că avem în urma noastră multe generații de țărani legați de pământ. O mare parte a populației orășenești de la noi este născută la sat, a copilărit la sat, are mormintele la sate sau provine din părinți ori din bunici veniți de la țară, iar modernitatea noastră s-a infiripat, se știe, pe o civilizație țărănească. Încât cosmopolitismul poate să prindă rădăcini doar în situații speciale la noi. Suntem sortiți să gândim că un om normal are o singură patrie. Restul sunt țări. Cei mai mulți dintre noi antipatizează sincer, am impresia, faimosul *ubi bene, ibi patria*.

Ideea că, oricât de rea, pâinea de-acasă e mai bună stârnește de obicei un orgoliu liric. La drept vorbind, abia comunismul a adus, masiv, în România cosmopolitismul și a încercat să-l transplaneze cu forța, sub forma degradată a internaționalismului marxist.

Ar mai fi de spus că mulțor români plecați în lume le lipsesc, probabil, unele lucruri pe care, acasă, nici nu le observăm. Nici plăcerea românească a taifasului (care exprimă și o carență, poate, și anume că suportăm rău singurătatea, doavadă că au existat atât de puțini ascetii la noi), nici înclinația noastră de a crea din nimic zvonuri, fiindcă ne sunt, se pare, mai necesare decât certitudinile, nici „filosofia” bășcăliei, care ne-a ajutat să ne defulăm, dar și să bagatelizăm nenorocirile, nu sunt apreciate în Occident. Probabil, nici înțelese. Din punctul nostru de vedere, occidentalii nu au prea mult umor. Noi avem prea mult și, din păcate, nu de calitatea cea mai bună. Nu rezistăm când e vorba să luăm ceva peste picior. Si poate că acesta e cel mai mare cusur al nostru, de care suntem și mândri, că nu există tragedie pe care să n-o putem persifla. Din toate nenorocirile abătute peste noi, nu cred să fi scăpat vreuna de care n-am râs. Ne-a fost mai ușor să opunem disperării o ironie decât o revoltă, ne-a fost mai simplu să combatem amărăciunile prin zeflemea. Numai de dorul care ne încearcă prin străini și de moarte nu s-a râs niciodată. Iar alăturarea aceasta spune multe, presupun.

Decalajul creat după război între Est și Vest pune și el probleme spinoase celor veniți în Occident când vor să-și exercite vechile profesiuni. De regulă, sunt nevoiți să treacă

prin purgatorii umilitoare, să-și vadă invalide experiența, pregătirea, capacitatea, iluziile, să îndure privațiuni la care nu s-au așteptat ori să facă munci pe care, acasă, le-ar fi socotit inferioare, până reușesc să-și asigure o situație mai stabilă și, cu puțin noroc, chiar mulțumitoare în plan material. În plan sufletesc, acomodarea se dovedește un proces și mai dificil, rareori dus până la capăt și, nu o dată, imigrantul est-european descoperă că indiferența lumii libere poate fi la fel de crudă ca poliția politică pe care a detestat-o acasă. Singurii care au reușit, de bine, de rău, să se integreze într-o nouă lume sunt cei care, într-un fel sau altul, au tăiat legăturile cu trecutul, devenind oameni „fără bagaj“. Ei au luat-o, practic, de la capăt. Ceilalți au ajuns să fie niște ființe ambiguie. Nu mai sunt nici oameni ai Estului, n-au devenit nici „occidentali“. Unii regretă, poate, că au plecat, fiindcă în țările unde trăiesc se simt câteodată ca într-un ghetou psihologic, dar orgoliul și calcule materiale îi împiedică să se întoarcă definitiv. Vin doar în vizită, să-și impresioneze rudele și cunoșcuții, cu aerele lor de occidentali care n-ar mai putea trăi într-un oraș atât de plin de praf, ca Bucureștiul, după care reintră în singurătatea lor civilizată și meschină unde duc dorul bârfelor din România.

Cât despre mine... În adolescență, mi-a plăcut deviza unuia din cei șapte înțelepți ai Greciei antice, Bias din Priene: „Port totul cu mine“. Nu aveam decât un cufăr plin cu cărți, uniforma liceului și două, trei cămăși, cam aceasta era toată bogăția mea. Nici azi nu sunt mult mai bogat. Am o mașină veche,

vreo zece mii de cărți, un dulap cu haine, cam pe aici se oprește toată avereia mea. Locuiesc într-o casă plină de praf și de molii, de unde aştept să fiu dat afară. Dar niciodată nu m-am gândit serios să emigrez din România. Au existat momente, culmea, după revoluție, când am trecut de la euforie la lehamite, în care mi-am zis, obosit, dezorientat, de ce n-aș pleca? N-are importanță unde mă duc. Oriunde, dar departe. Să fiu ca un mort care nu se mai poate întoarce. Pe urmă, îmi spuneam singur: „Prostii“. Știam bine, în fond, că nu puteam face asta și de ce. Nici disperările mele nu au sens decât în lumea în care mă întorc.

A venit un grup masiv de pasageri asiatici. Thailandezi? Chinezi din Taiwan? Nu mă prea pricep să disting diferențele și risc să fac greseli grosolane. De altminteri, în general Orientul mă pune în încurcătură. În fața abisurilor Asiei m-am simțit totdeauna ca o gânganie. Am revelația insignianței mele, individul din mine se simte redus la zero. În plus, n-am reușit să pătrund în intimitatea misterelor gândirii orientale. Nu sunt în stare să concep viața ca un zbor de muște purtate de vânt, nu-mi place să-mi imaginez omul ca pe o furnică așezată pe obrazul timpului, am nevoie de iluzia, foarte europeană, probabil, că „odiosul eu“ e ceva mai mult decât o porcărie de care e bine să te detașezi. Cândva, am avut șansa unei călătorii în India, pe care am ratat-o lamentabil. Înainte de plecare, am citit sau am recitat cam tot ce am putut găsi despre înțelepciunea orientală, iar în ziua în care m-am suit în avion aveam cu mine patru

Respect pentru oameni și cărți

sau cinci caiete, pregătite pentru a descrie cu lux de amănunte procesul inițierii la fața locului. Și am notat, conștiincios, totul, zilnic. Dacă la întoarcere aș fi îndrăznit să dau publicitateii acele caiete, aș fi oferit, probabil, mărturia neplăcută, dar sinceră a unui eșec, deoarece, pe măsură ce m-am afundat în lumea indiană, mi-am dat seama că nu înțelegeam aproape nimic din modul ei de a gândi, nu-mi apropiam decât banalități, clișee, amănunte pitorești, adevăruri exotice; celelalte îmi rămâneau străine, căci continuam să judec misterele orientale după logica mea de european. Am priceput atunci că mintea și sufletul meu nu trec ușor de o graniță care s-ar situa, probabil, undeva între Caucaz și Urali. Până acolo e spațiul unde mai înțeleg câte ceva, deși... ei, da, mi s-a întâmplat aici să mă întreb dacă Europa există cu adevărat. America a fost descoperită și, în linii mari, acum știu ce e, bănuiesc. O țară unde totul e posibil, cu excepția gratuității eroice. Cavalerii rătăcitori sfârșesc aici prin a face chetă sau se apucă de altceva. Dar Europa? A fost descoperită, oare, sau există doar un continent botezat astfel? În ciuda faptului că mă simt sufletește, european și că aștept un avion care să mă ducă în Europa, nu ascund că am momente când mă tem că „Europa”, ca realitate spirituală, e un vis, chiar și la Paris sau la Roma, nu numai la București. Un vis de pe la 1600. Ca să descopere America, marinarii lui Columb n-au avut decât să străbată un ocean. Într-o zi, unul din ei, cățărat pe frânghii, a strigat fericit: „Pământ!“. Ca să descopere Europa, „exploratorii“ au trebuit să străbată secole, iar expediția navighează

încă în serioase incertitudini... La urma urmei, ce este specific gândirii europene? Mi-ar fi mai ușor, poate, să spun ce „nu este“! Îmi amintesc că în timpul revoluției culturale din China un pictor a fost obligat să meargă pe stradă, în semn de căință, cu un tablou legat de gât: un autoportret. Nu cred că unor europeni le-ar fi trecut prin cap că un autoportret este un lucru infamant. În Europa, Narcis s-a sinucis, dar n-a fost lovit cu pietre. Carnea și sângele în care clocotesc pasiunile noastre n-au fost socotite vulgare, nedemne, decât de cei care s-au tăvălit pe mărăcini ori și-au biciuit trupul, pentru a-și reprema dorințele, închipuindu-și că asta-i face placere lui Dumnezeu. În rest, spiritul european a oscilat mereu între Dumnezeu și istorie, neputând face abstracție de „eu“, care, inclusiv în formele sale detestabile, pare să fie o „specialitate“ europeană.

Dar, dacă e aşa, nu înseamnă oare că, în prezent, Estul european este chiar mai european decât Occidentul? În Vest, individul se manifestă îndeosebi în afaceri, în inițiative economice, în comerț, în rețeaua serviciilor, pe scurt în domeniile unde are o sansă de a reuși, de a obține bani, de a-și crea o situație, pe când în Est, ieșit dintr-o lungă mortificare, el năvălește, zgomotos și dezorientat, în toate direcțiile. E isterizat de o libertate pe care nu știe să-o utilizeze, dar niciodată, probabil, n-au vorbit atâtia oameni în același timp. Dacă la noi fiecare individ s-ar sui pe un bolovan pentru a-și rosti monologul, România ar semăna acum cu un imens Hyde Park. Oratori disponibili se găsesc din belșug. Numai ascultătorii lipsesc deocamdată. Eu însuși aş putea încropi

Respect pentru oameni și cărți

un fel de discurs, susținând, în dorință de a părea cum nu sunt, că-mi place să calc prin gropi, că mi-a intrat în sânge această plăcere și nimeresc cu un instinct foarte sigur în cea mai măruntă groapă, oricât de dificil ar fi accesul la ea, în caz că se află în drumul meu; în fond, nu pentru asta există gropile pe lume, ca să cadă unii în ele, pentru a-i distra pe ceilalți?... De ajuns. Nu sunt în Hyde Park. Mă aflu într-o sală de aşteptare a aeroportului din New York. Și am rămas singur. N-am chef să devin propriul meu clown. Pe deasupra, sunt lucruri despre care nu se poate vorbi punându-ți făină pe obraz. Nici nu i-ar sta bine unui ardelean „cam ombageux“, cum am fost caracterizat eu, să mai muștarească o dezinvoltură care-i lipsește.

Vin alți călători. Vin, de unde? Pleacă, unde? Ne intersectăm, o secundă, fără să ne întâlnim cu adevărat. Asta îmi aduce aminte de un film pe care l-am văzut aici, pentru că nu l-am prins în București, dacă va fi rulat vreodată la noi. E vorba de *Grand Hotel*. Un film ratat, după părerea mea. Mi-ar fi plăcut să dezvolte ideea de la care pornește, că, într-un furnicar de oameni care se lovesc zilnic unii de alții, schimbă chiar câteva cuvinte, pe scări, în lift, în hol, în restaurant, nimeni nu se întâlnește, în realitate, cu nimeni și că, în definitiv, aşa-i viața. La New York am înțeles mai bine ca oriunde că singurătatea cea mai atroce nu e cea de care te lovești într-un desert, ci singurătatea pe care o descoperi uneori pe o stradă arhiaglomerată, iar aici mă simt ca unul din clienții de la *Grand Hotel*. Nu mă întâlnesc cu nimeni dintre cei

care trec pe lângă mine sau stau pe scaunele din jur. Sunt singur într-o sală de aşteptare care, acum, e plină de lume. Și, ca de obicei, mă dovedesc o natură contradictorie. Jinduiesc în singurătate după puțină gălăgie, dar când nimeresc în îmbulzeală am nostalgia liniștii.

Am rămas din nou singur. Un bătrân care a stat lângă mine a lăsat pe scaun un ziar unde se anunță că, în Germania, vremea e neobișnuit de rece. Cauza principală: „vântul din Est”. Firește, firește. Toate angoasele vin din Est. Se poartă „moda Est” în spaime, în violență, în nefericire. Polițiștii germani își pun, am auzit, mănuși de cauciuc când arسئtează est-europeni, prinși fără acte. Să nu se contamineze, probabil, de „boala Estului”... Oare unde vor fi fiind ceilalți călători pentru cursa Tarom? În mod normal, ar fi trebuit să-și facă apariția. E aproape patru după-amiaza.

În Biblie, se zice, undeva, că umblând prin lume ai mai multe sanse de a-l întâlni pe Dumnezeu. Eu, dacă nu săvârșesc astfel un sacrilegiu, cred exact pe dos. Aici, am avut permanent sentimentul că sunt un intrus. Nu mă pot converti la religia pragmatismului, sub semnul căreia trăiește America, la fel cum nu mă pot apropia de budism. Oriental te face să te simți ca o insectă. America m-a silit să văd în sentimentalismul meu o infirmitate. Don Quijote n-a trecut oceanul pe urmele conchistadorilor. Și, poate, chiar în restul Occidentului a murit.

Am aflat că avionul va veni. „Când?”, m-am grăbit să întreb, bucuros că, în sfârșit, ies din nesiguranță. „Întrebați mai târziu. Deocamdată,

nu știm.“ Cu această ocazie, am reușit să descopăr câțiva români într-o altă sală. I-am recunoscut după bagaje. Nici un străin nu tărăște după el într-o călătorie atâtea valize, pachete și sacoșe de mână, ca noi. M-am apropiat, am tras cu urechea și m-am convins că nu mă înșelasem. Vorbeau românește. O femeie, mai în vîrstă, adormise. Mi-a revenit în memorie atmosfera săilor de așteptare de la noi. Lipseau numai cojile de semințe, pe jos, și fumul acru. Încolo, aceeași resemnare placidă care ne ajută să așteptăm orice, oricât.

Iar am rămas singur... Alergătura cu mijloace din ce în ce mai perfecționate, spre ce?, pe care o percep într-un aeroport mai bine ca oriunde, ascunde, presupun, o angoasă. Omul modern și-a pierdut, se pare, puterea de a sta pe loc și de a visa. Când nu aleargă, i se pare că nu face nimic, că lasă timpul să treacă inutil. Îl amenință atunci „răul de a exista“... Noi am fost cruțați de acest rău. Am fost ocupați să ne temem pentru viață. Frica noastră cea de toate zilele nu ne lăsa vreme pentru spaime de alt ordin. Dar nu tocmai de aceea reușeam să așteptăm fără să așteptăm nimic precis? Însăși așteptarea era, uneori, și poate mai este, o formă de speranță.

M-am mutat cu bagajele în sala unde i-am văzut pe pasagerii români care așteaptă cursa Tarom-ului. E șapte seara, acum. Trebuia să fim, la această oră, departe de țărmul Americii, deasupra oceanului. Încep să dau semne de nerăbdare. Am obosit să tot laud capacitatea noastră de a aștepta. Îmi e și foame. Mă încăpățânez, totuși, să păstrez cei cincizeci

de dolari. În România, această sumă înseamnă acum pensia mea pe două luni. Si nu am sănse să-mi rotunjesc pensia dacă mă las de gazetărie, cum mă bate gândul. Am scris prea multe articole cu care n-am reușit să clatin nici un fir de praf. Tot ce am izbutit a fost să-mi pierd câțiva prieteni și să-mi câștig câțiva dușmani. Si ar fi timpul să mă întreb dacă nu e mai convenabil să discut cu moliiile din camera mea decât să perseverez într-un idealism ridicol. La cei șaizeci și sase de ani ai mei, a trăi cu idei false e mai rău decât a deveni dependent de sedative.

Fără să audă nici un anunț, ceilalți pasageri români s-au sculat de pe scaune și au format o coadă. Au aflat oare că se vor primi bagajele? Sau au făcut-o din reflex? Decenii în sir, noi am trăit „anormalitatea“ ca pe singura „normalitate“ posibilă. Asta ne-a format într-un anume fel, dar ne-a și deformat. Un negru, funcționar al aeroportului, încearcă să explice pasagerilor de la coadă că e prea devreme, că n-are rost să stea în picioare, să se înghesuie. Vom fi anunțați când va începe operația de primire a bagajelor. Pasagerii ascultă, fără să spună nimic, și nu se clintesc. „Deranjează pe cineva că stăm la coadă?“, se hotărăște, în cele din urmă, o femeie corpulentă să-l lămurească pe negru. „Nu.“ „Atunci?“ În fața acestei logici dezarmante, negrul dă înapoi. Ridică din umeri și se îndepărtează. Nu pare să fi priceput mare lucru. Si cum să priceapă? Pentru noi, cozile sunt ca niște cântece de sirenă. Le rezistăm greu. Dacă nu te așezi la o coadă, ai senzația că pierzi „ceva“ și rămâi cu un vag sentiment de frustrare.

Adevărul e că nici noi nu ne mai înțelegem uneori, pe deplin. Multă vreme, nu mi-am dat seama ce anume mă intrigă, mă nedumerea, după revoluție, în felul nostru de a ne comporta. Abia mai târziu m-am lămurit că, ani la rând, am semănat unor acrobați care mergeau pe sârmă, concentrându-ne toate resursele de prudentă în acest mers, specific omului care trăiește într-un regim totalitar și se vede obligat să fie atent unde pune piciorul. „Specialitate“ învățată de nevoie, „acrobația“ ne-a intrat, cu timpul, în obișnuință, părându-ni-se normală. Ea ne-a ajutat să ne ferim de primejdii, să ne „descurcăm“, să „supraviețuim“, dar ne-a și luat ceva. Acum ne vine greu să ne dezbarăm de ce-am învățat. Reflexele noastre continuă să funcționeze la fel ca înainte, făcându-ne să mergem, adesea, și pe pământ de parcă am avea o sârmă sub picioare, altminteri nu ne simțim în siguranță. Or, aceasta trebuie că ne dă în ochii străinilor un aer, în același timp,izar și dramatic... Observ că inclusiv în confesiuni am reflexe de acrobat. M-a izbit aici în America un mod de comunicare, simplu, direct, practic, fără prea multe nuanțe și fără ocoluri, cu care eu unul mă împac greu. Mi se pare uscat, rece. Și nu cred că la mijloc e numai gustul meu pentru digresiuni, pentru speculație, care se vede contrariat. Mă tem că lunga deprindere de a vorbi cu gura închisă, de a mă folosi de aluzii, de subînțelesuri, pentru a trece de vigilența cenzurii, își arată, în continuare, efectele. Nu e chiar atât de simplu să spui că unu și cu unu fac doi, după ce te-ai ferit de asta aproape o jumătate de veac. În plus, la noi există, cum ziceam, o placere naturală,

irepresibilă, de a sta de vorbă, la taifas („povestii?“ era întrebarea rituală în satul meu, în loc de „bună ziua“, când treceai pe lângă doi sau mai mulți oameni) pe care nu știi dacă alții o cunosc. La nivel național, avem gustul pălăvrăgelii, la fel cum americanii au geniul stoarcerii banilor din piatră seacă. La orice vîrstă și chiar în pragul morții, nu ne săturăm să stăm de vorbă. Tradiția franceză a saloanelor presupune un spațiu închis, aristocratic. Noi, din acest punct de vedere, suntem infinit mai democratici. Nicăieri, poate cu excepția sudului Italiei, nu se bârfește atât de mult și cu atâta plăcere ca în România. Eu am reușit să devin guraliv chiar pe tema singurătății...

Dar mă opresc. Am impresia că ar trebui să mă aşed și eu la coadă.